

Ірина ОРЛЕВИЧ

“ОТЦЫ И ДЪТИ”: ІДЕОЛОГІЧНІ РОЗБІЖНОСТІ ЧИ БОРОТЬБА ЗА ДОМІНУВАННЯ В РУССКІЙ НАРОДНІЙ ПАРТІЇ? (ДО ПИТАННЯ РОЗКОЛУ В РУСОФІЛЬСЬКІЙ ТЕЧІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ)

Русофільська течія¹ була однією з найвпливовіших у суспільно-політичному житті галицьких українців до 80-х років ХІХ ст. Завдяки представникам її старшої генерації (в українській історіографії часто фігурують як “старорусини”, або “святоюрці”²), розпочалася інституалізація основних засад українського руху. Саме ці діячі заснували низку культурно-просвітніх товариств: (Галицько-руська матиця, Народний дім, Товариство ім. М. Качковського та ін.).

Підставою для формування русофільства як течії стали погляди історика Дениса Зубрицького, одного з найпопулярніших істориків у Східній Галичині в першій половині ХІХ ст. У своїх творах він доводив поняття етнічної єдності “русского народу” та Київської Русі як держави всіх східних слов’ян. Учений називав Київ “матерью русских городов” і “средоточіем русского міра”³, а Галицьке князівство його малою

¹ Ширше див.: *Аркуша О.* Русофільство в Галичині в середині ХІХ – на початку ХХ ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд / *О. Аркуша, М. Мудрий* // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1999. – Вип. 34. – С. 231–268; *Киричук О.* Львівський Ставропігійський інститут у громадському житті Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. / *О. Киричук.* – Львів, 2001; *Сухий О.* Від русофільства до москвофільства. Російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у ХІХ столітті / *О. Сухий.* – Львів, 2003; *Макарчук С.* Москвофільство: витоки та еволюція ідеї (середина ХІХ – 1914 р.) / *С. Макарчук* // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1997. – Вип. 32. – С. 82–92; *Орлевич І.* Ставропігійський інститут у Львові (кінець ХVІІІ – 60-і рр. ХІХ ст.) / *І. Орлевич.* – Львів, 2001; *Середа О.* Національна свідомість і політична програма ранніх народовців у Східній Галичині (1861–1867) / *О. Середа* // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1999. – Вип. 34. – С. 199–214.

² До “старорусинів”, чи “святоюрців”, належали представники вищої греко-католицької ерархії, які зосереджувалися довкола митрополичої кафедри церкви Св. Юра у Львові, й окремі світські особи, переважно члени Ставропігійного інституту, єдиного на той час світського товариства галицьких українців. Детальніше див.: *Орлевич І.* Поняття “святоюрці” в українській історії / *І. Орлевич* // Вісник Львівського музею історії релігії. – Львів, 2011. – Ч. 9. – С. 96–97.

³ *Зубрицькій Д.* Історія древняго Галичско-русского княжества / *Д. Зубрицькій.* – Львовь, 1852. – Часть первая. – С. 1–2.

частиною⁴. Поширювана в історичних працях ідея єдності “русского народу” слугувала ідеологічним підґрунтям для становлення русофільської течії в Галичині. На вченні Д. Зубрицького ґрунтувалися наукові дослідження всіх його учнів та послідовників – Я. Головацького, А. Петрушевича, І. Шараневича й ін. Генезу “русского народу” русофіли виводили з часів Київської Русі. Вони вважали галичан (“галицко-русских”) частиною малоросійського народу, який разом із білорусами та росіянами творив “русский народ”⁵. Русофіли визнавали відмінності між цими народами, але розглядали українців як складову (“ветвь”) єдиного “русского народу”, відповідно й мову “малоруську” (українську) сприймали як діалект “русскої”. Такий проект пошуку національної ідентичності заперечував якісний вимір етнічних відмінностей між велико- та малоросами і білорусами, охоплюючи всіх їх в єдину етнічну спільність⁶.

1870 р. русофіли сформували власний політичний орган – Русску раду, яка вважалася спадкоємицею Головної рускої ради (створеної у 1848 р.). Її метою був захист прав “русского народу”. Членом цього товариства міг стати будь-який австрійський громадянин “русской народности”⁷. Раду очолив о. Теофіль Павликів. Її активними діячами були: о. Я. Шведицький, В. Ковальський, А. Петрушевич, І. Гушалевич, М. Малиновський, А. Яновський, І. Добрянський, В. Дудикевич (1861–1923) та ін. У 1870 і 1876 рр. цей політичний орган керував передвиборчою кампанією галицьких українців до Галицького сейму. Найвищою метою товариства був задекларований захист народних прав, який передбачав надсилання петицій і меморандумів до уряду, проведення виборчих кампаній, народних зборів тощо. Згодом ці завдання стали більш чіткими: зміна виборчої системи, запровадження “русскої”⁸ мови у справочинство краю та Львівському університеті. Дискутуючи при цьому щодо питання, чи поширювати поняття “русский народ” тільки на Русь австрійську, чи й на всю “русску”, русь (йшлося про українські землі, що перебували у складі Росії) подібно до єврейського товариства “Alliance Israelite”, яке дбало про долю свого народу, розкиданого по всій Землі, русофільські діячі дійшли висновку, що “наше становище, дякуючи Богу, не таке, як у єврейського народу, і «наші закордонні брати» самостійно спроможні зарадити своїй ситуації, тому «Русска Рада» захищатиме права «русского народу» лише в Австрійській державі”⁹. Потреба в утворенні т. зв. клубу Русської ради обґрунтовувалася ще й тим, що поляки мають багато аналогічних клубів¹⁰.

У 1900 р. з ініціативи Русської ради було засновано Русску народну партію (РНП). Її члени декларували, що визнають національну й культурну єдність усього “русского народу”, який має тисячолітню історію, а населення Галичини вважали складовою “малоросійського племені русского народу”. РНП вважала за доцільне

⁴ Там само. – С. 9.

⁵ Термін “русский народ” у статті не ототожнюється з терміном “російський” і живається в тому значенні, в якому ним послуговувалися русофіли, трактуючи як єдність трьох народностей: української (малоруської), російської та білоруської.

⁶ Миллер А. “Украинский вопрос” в политике властей и русском общественном мнении (вторая половина XIX века) / А. Миллер. – Санкт-Петербург, 2000. – С. 23.

⁷ Статуты политического общества “Русская Рада”. – Львовь, 1901. – С. 1.

⁸ “Русску” мову русофіли ототожнювали із тогочасною російською.

⁹ Наши дѣла. Русская Рада // Слово. – 1870. – Ч. 32. – 25 апрѣля (7 мая).

¹⁰ Партіи на Галицкой Руси // Слово. – 1870 – Ч. 44. – 6 (18 іюля).

вести просвіту місцевого люду на його власному “галицько-руському діалекті”, не відмовляючись, однак, і від використання російської мови. Головою партії став І. Добрянський (18 лютого 1842 р. – 28 лютого 1919 р.), її членами були: С. Лабенський, о. М. Раставецький, о. К. Сенік, К. та І. Черлунчакевичі, О. Вальницький, М. Король, о. В. Давидяк, пізніше – О. Мончаловський, о. І. Костецький, Ю. Павенцький та ін. Керівним органом був Народний совіт.

1909 р. РНП розкололася на старо- та новокурсників. Мета статті – встановити причини розколу: конфлікт молодшого і старшого поколінь, ідеологічні розбіжності, радикалізація настроїв однієї з груп (новокурсників), чи внутріпартійна боротьба за право домінування в політичному русі.

Активізація громадсько-політичної діяльності русофільської молоді. Вплив соціалістичних ідей. Модернізація суспільства, індустріалізація й урбанізація, зростання чисельності робітничого класу в останній третині XIX ст., притаманні для країн Центрально-Східної Європи, вплинули і на галицьких українців. Утворення нових суспільних верств призводило до конфлікту суспільних структур. Як зазначає історик Олег Жерноклєєв, однією з відповідей на виклики доби й водночас виявом нової моделі лібералізму, поряд із занепадом ліберальних та оновленням консервативних партій, стала поява на політичній арені третьої сили – соціал-демократії¹¹.

Соціалістичні ідеї, які поширювалися й у Східній Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст., захопили передовсім молоде покоління як найбільш сприйнятливим до всього нового (молодь, як відомо, – це та соціальна сила, яка спроможна втілювати найрізноманітніші починання, оскільки ще не сприймає встановлений порядок як даність і схильна постійно шукати свій неповторний стиль життєздійснення¹²). Студентська молодь відіграла значну роль в організації перших галицьких партій новітнього типу. Те, що український соціалістичний рух у Галичині започаткувало радикальне студентство, обумовлювала також нерозвиненість соціальної структури українського етносу¹³.

Активізація українських національно-демократичних сил, що охопила й селянство, змусила русофілів задуматися над зміною методів своєї політичної діяльності. Русофільська молодь, як і українофільська, тоді вже перебувала під впливом нових політичних ідей. На тлі поширення в молодіжному середовищі соціалістичної ідеології з притаманними їй інтернаціоналістськими гаслами робилися спроби консолідувати галицьке студентство на інтернаціональній основі. Запобігаючи подальшому підвищенню політичної активності молоді, поліція активно втручалася в діяльність студентських громад. Із приводу цього Академічне братство, русофільський Академічний кружок та польська Czytelnia akademicka навіть подали відповідний протест до намісництва і 9 лютого 1889 р. скликали студентське віче в залі Львівського університету. На зібранні виступали молоді поляки, українці, євреї, зокрема Райтер, В. Будзиновський, К. Трильовський¹⁴ та русофіл В. Курилович.

¹¹ Жерноклєєв О. Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.) / О. Жерноклєєв. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 73.

¹² Яремчук О. Психологія поколінь: культурно-історичний потенціал молоді [Електронний ресурс] / О. Яремчук. – Режим доступу: <http://forum.onu.edu.ua/index.php?PHPSESSID=539999b87edb33d094bbc65c1f1c7be7>.

¹³ Жерноклєєв О. Національні секції австрійської соціал-демократії... – С. 90, 103.

¹⁴ Там само. – С. 106.

Русофільська молодь підтримувала дії своїх ровесників-українофілів у боротьбі за український університет¹⁵ (наприклад, сецесію українських студентів Львівського університету в 1900–1902 рр., на яку В. Дудикевич, навіть першим послав кошти)¹⁶, брала участь в організованому українофілами мітингу проти закриття київської “Просвіти”¹⁷ тощо.

Молодше покоління русофілів було невдоволене консерватизмом старших, що виявлявся у збереженні всіх давніх традицій, серед іншого і вже неактуальних. Так, керівництво Ставропігійного інституту наслідувало традиції братства, зокрема процедуру проведення засідань, складання присяги, врахування думки найстаршого із членів Ставропігії при вирішенні спірних питань на загальних зборах, звичай надсилати депутації до новопризначеного монарха та митрополита тощо¹⁸. Такі заходи молоді русофіли вважали анахронізмом і за формою, і за змістом. Протестували вони й проти домінування старших колег, які обіймали головні посади в усіх русофільських товариствах та РНП, контролюючи відтак фінанси й матеріальні фонди русофільської течії, що позбавляло представників молодшої генерації можливостей впливати на політику й інші сфери діяльності русофілів (видавничу, просвітницьку, релігійну тощо).

Молодь не влаштовував і тип взаємин, запроваджений старшим поколінням на міжособистісному рівні. Він передбачав надмірну шанобливість та сліпе поклоніння й майже обожнювання старших, навіть до тих, які не мали особливих заслуг (“руки по швам, не сметь свое сужденія имѣть”¹⁹), що молоді русофіли називали “культу старих”: “Въ этомъ культѣ я склоненъ видѣть смутный отзвукъ восточныхъ вѣрваній въ переселеніе душъ. Нельзя же иначе объяснить себѣ культъ «старшихъ», какъ вѣрой въ то что въ этихъ «старшихъ» поселились души нашихъ заслуженныхъ предковъ (не тѣхъ ли, что въ 1848 г. расшаркивались передъ Стадіономъ?)”²⁰.

Піддавали критиці вкрай зверхнє ставлення старших до людей молодшого віку, малокультурність, яка виявлялась у небажанні шанувати те, що суперечить певному світогляду. Це “гідке рутенство”, на переконання молодших, й призвело до занепаду русофільської суспільної думки. Якщо в когось виникали нові ідеї, відразу “отечества отцы” оголошували його радикалом чи атеїстом. Якби всі народи, стверджувало молоде покоління, керувалися таким консерватизмом, не було б ані Колумбів, ані Ньютонів, ні Едісонів, ні Блеріотів²¹.

Унеможливлення критики старших, за словами представників молодого покоління, спричиняло брехню, фальш, хитрощі – спочатку на внутріпартійному рівні, а згодом і на зовнішньому (при укладанні угод із тою чи тою політичною силою, коли керувалися не вірністю ідейним переконанням, а корисливими інтересами; при отриманні субсидій для своїх товариств від уряду тощо). “Ми завжди хітрили,

¹⁵ Українофіли и новокурсники // Галичанинъ. – 1910. – № 147. – 4(17) іюля.

¹⁶ Безыдейность новокурсниковъ // Там само. – № 153. – 11(24) іюля.

¹⁷ Українофіли и новокурсники // Там само. – № 147. – 4(17) іюля.

¹⁸ Орлевич І. Львівський Ставропігійський інститут... – С. 16, 28.

¹⁹ Досужія мысли // Прикарпатская Русь. – 1910. – № 154.

²⁰ Там само.

²¹ Там само.

сховували свої думки і дійшли до приниження в національній справі”²². Виступали проти старих звичок як, наприклад, давнього звичаю львівського Успенського братства надсилати депутації до нового правителя (держави) чи митрополита, які наслідував і Ставропігійний інститут у XIX ст.²³.

Непорозуміння між представниками двох генерацій І. Свінціцький, який тоді належав до “молодих”, пояснював різним тлумаченням ними понять еволюції та прогресу. Про очільників Товариства ім. М. Качковського він писав, що, розуміючи суть прогресу, вони збагнули б, що обґрунтована критика не тільки допустима, але й необхідна. Вони не звертали б уваги на уявні розбіжності, “старого” та “молодого” світоглядів, не нарікали б на уявну боротьбу, бо та і є прогрес, рух до кращого, який охопив усю Червону Русь²⁴.

Старокурсник В. Давидяк зазначав, що переслідування “стариков” “молодими” почалося ще з часу сецесії студентства Львівського університету. Тоді група студентів на чолі з Маріаном Глушкевичем (1877–1935) увірвалася на засідання Народного совіта²⁵, де поводитися доволі зухвало. Старші русофіли визнавали, що “в лоні руско-народної партії йшла тиха, але вперта боротьба”²⁶, яку з 1900 р. вів невеликий кружок молоді (очолив її І. Святитський*, бібліотекар Народного дому). А в 1902 р. молоді русофіли вже заявили про себе публічно, заснувавши журнал “Живая мысль”. Довкола цього часопису й згуртувалося ліве крило РНП, що іменувалося “прогресистами”: М. Глушкевич, Д. Вергун (1871–1951), Ю. Яворський (1873–1937), А. Геровський (1883–1972), Р. Алексевич, С. Лабенський та ін. Своїми головними завданнями вони визначали вирішення проблем селянства й видання творів місцевими “говорами”²⁷. На сторінках періодичного видання ця русофільська молодь заявила про себе як про силу, покликану змінити суспільне життя²⁸, виразно протиставивши себе старшому поколінню: “Кому неизвѣстна кличка «Отцы и дѣти» и непонятно ея значеніе въ жизни народовъ? На смѣну старымъ одряхлѣвшимъ «отцамъ» являються «дѣти» – новыи поколѣнія съ новымъ запасомъ силъ и энергіи, съ новымъ источникомъ идей и стремленій, чтобы обновить жизнь, напитать ее тѣмъ идеально безкорыстнымъ

²² Досужія мысли // Прикарпатская Русь. – 1910. – № 154.

²³ Орлевич І. Львівський Ставропігійський інститут... – С. 16.

²⁴ С-ій И. Годичное собрание членовъ народнопросвѣтительного Общества им. Мих. Качковскаго / И. С-ій // Живая мысль. Литературно-общественный журналъ. – 1902. – Н-рь 1. – С. 18–20.

²⁵ Предварительный съездъ мужей доверія русской народной партіи // Галичанинъ. – 1910. – № 27. – 5(18) февраля.

²⁶ Прикарпатская Русь. – 1912. – № 895. – 9(22) октября.

* “Альтрутени звинувачують Святитського: пішов на хліби до Шептицького і друкується в мазепинських виданнях. Це клеветуть ті люди, які вигнали Святитського з посади помічника бібліотекаря Народного дому і таким чином припинили видання газети. Коли Святитський виявився на вулиці, до нього прийшов сам Шептицький і запропонував йому стипендію на поїздку в Росію для вивчення руської старовини і сказав, що згодом він відкриє музей, управління яким буде доручено Святитському. Таким чином Шептицький добився свого і позбавив руську партію крупної сили” (Прикарпатская Русь. – № 895. – 9(22) октября).

²⁷ Живая мысль (Львовъ). – 1902. – № 1.

²⁸ Прикарпатская Русь. – № 895. – 9(22) октября.

духомъ стремленія впередь, который присущъ исключительно молодымъ умамъ, смѣло идущимъ на борьбу за добро и правду”²⁹.

1905 р. “Живая мысль” засудила російський царизм і виступила на підтримку революції в Росії³⁰, за що журнал закрили³¹. Старша генерація РНП хоча й усвідомлювала нові віяння в середовищі своєї молоді, проте намагалася ігнорувати їх, ніде публічно про них не згадуючи³².

У 1908–1909 рр. ця ж група, яку очолив голова молодіжного русофільського товариства “Друг” М. Стасевич, започаткувала видання газети “Новая жизнь”, редактором якої він став. Називаючи себе правонаступниками “Живой мысли”, вони вказували на необхідність вирішення соціального питання, звинувачуючи РНП у безкласовості та нехтуванні інтересами селянства³³, а також у підміні поняття “клас” поняттям “народ”³⁴. Невдачі РНП “прогресисти” пов’язували з тим, що провід у партії веде “кружок Львівських людей” (одним із них був голова Народного дому І. Костецький), які не зважають на потреби простого люду, лише використовуючи його у виборчих кампаніях, – це була “аристократична коенда демократичним народом”, тоді як українофільські партії “стали на демократичний ґрунт, оперлися на широкі маси селянства”³⁵, обравши своїм девізом розумне об’єктивне ставлення до дійсності на підставі її наукового вивчення. Було сформульовано принцип: розум, почуття й воля індивідуума координуються довколишніми умовами і ними ж скеровуються на благо “галицко-руссаго народа” в межах наявного суспільно-економічного статусу-кво.

Селянство, яке внаслідок реформи 1848 р. звільнилося від панщини, але не отримало необхідної кількості землі, стало у Східній Галичині основним джерелом формування робітничого класу³⁶. Русофіли слушно висновували, що особливого класового розшарування (в економічному плані) в “галицко-русском народі” немає, а більшість місцевого населення становлять селяни³⁷, захищати інтереси яких вони ставили своєю основною метою.

Засади своєї діяльності прихильники “Новой жизни” будували, орієнтуючись на європейські соціал-демократичні та ліберальні партії. Своїми завданнями вони вважали: 1) досконале вивчення всіх класових потреб того класу, інтереси якого представляють (здебільшого селянства); 2) організацію відповідної суспільної думки; 3) активізацію народних мас, які самі мають висунути чіткі вимоги та лозунги; 4) організовану класову боротьбу за задоволення тих потреб, які виникають в умовах сучасної парламентської класової держави. Такий вимір, писала “Новая жизнь”, мала політична діяльність Адлера й усієї німецько-австрійської соціал-демократії, такою

²⁹ Молодежь въ жизни нашего народа // Живая мысль. – 1902. – Выпускъ 4-ый. – 19 декабря (1 дек. 1903). – С. 95.

³⁰ Письмо къ молодежи // Живая мысль. – 1905. – Вып. 22. – 1 января.

³¹ На перепутьи // Новая жизнь. – 1908. – № 1. – Июнь.

³² Прикарпатская Русь. – № 895. – 9(22) октября.

³³ Новая жизнь. – 1908. – № 1. – Июнь.

³⁴ Там само – С. 3–4.

³⁵ Организуемся! // Голось народа. – Львовъ, 1909. – Ч. 12. – 4(17) грудня.

³⁶ Жерноклеєв О. Національні секції австрійської соціал-демократії... – С. 74.

³⁷ Новая жизнь. – 1908. – № 1. – Июнь.

була політика Гладстона й англійських лібералів в англійському парламенті, Бебеля й німецької соціал-демократії – в німецькому Рейхстазі, Геда, Жореса, Лафарга, Раппопорта – у Франції, соціал-демократичних депутатів – у Державній думі в Росії. Такі засади політики, на їхній погляд, не дозволяють принижувати людську гідність ні того класу, інтереси якого захищаються, ні гідність лідерів партії, які втілюють ці ідеї в життя. Ця суто європейська політика, на думку прихильників “Новой жизни”, різниться від “політики старческих верхов нашей партии”, що її провадять періодичні органи “Галичанин” та “Русское слово”³⁸, і претендують на роль монополістів “галицько-руської” суспільної думки.

Молодим русофілам імпонував еволюційний реформістський проект соціалізму, що передбачав поступовий мирний парламентський шлях суспільних перетворень. На їхнє переконання, відсутність просвітництва серед селянства, яке в масі своїй “невежественное”, може стати причиною того, що підбурюване різними демагогами, воно рушить шляхом анархії та руйнування держави³⁹. Уберегти від цього може тільки просвітництво серед народу, належне роз’яснення тогочасних подій, які сколихнули життя (страйки тощо). У своєму виданні вони стверджували, що тільки організована боротьба селянства у строго легальних конституційних межах допоможе йому домогтися своїх громадянських прав⁴⁰.

Основним принципом діяльності молодих русофілів залишався постулат про вірність ідеї єдності “русского” народу. У своїх орієнтаціях на Росію вони чітко визначали свої симпатії до простого народу і запитували старших колег про те, з яким “русским народом” ті відчувають єдність: із російським самодержавством чи з простим російським народом, що зазнає утисків від цього самодержавства⁴¹.

Прихильники “Новой жизни” виступали за Галицьку Русь як частину Австрійської централізованої держави, де кожна народність може користуватися правом на самовизначення – як національне, так і культурне. Із двох течій – “русскої” та української – вищою вони вважали першу, оскільки “русські” література й мова “вже як готові”, а малоруська перебуває у процесі становлення. Усвідомлюючи, проте, що селянство не розуміє “русскої”, констатували, що просвітницьку роботу нею провадити недоцільно – треба вживати малоросійську (українську), тобто т. зв. галицько-русское наречіє: “...до тих пір доки наше селянство не дозріло до сприйняття русскої мови, ми говоримо з ними і пишемо на галицько-руському діалекті”⁴².

Ще одним виявом діяльності молодшого покоління русофілів було видання журналу “Наука”. Упродовж 1906–1908 рр. він виходив у друкарні Ставропігії. Його видавець Іван Процик*, прагнучи зробити часопис доступним для селянства, друкував його мовою, наближеною до народної. За це його критикували старші, трактуючи як відступництво від “русскої” ідеї. Як писав сам І. Процик, “альтрутени” (старше

³⁸ Новая жизнь. – 1908. – № 1. – Іюнь.

³⁹ Там само. – С. 3–4.

⁴⁰ “Старики” шушукаться // Новая жизнь. – 1908. – № 2 – Іюль.

⁴¹ Новая жизнь. – 1908. – № 1. – Іюнь.

⁴² Там само. – С. 5.

* Іван Процик був учнем Ставропігійної бурси. Працював у редакції “Слова”, куди його запросив В. Площанський в 1885 р.

покоління) запідозрили його в “чомусь” тільки через те, що слово “руській” він уживав з одним “с”. Вибір такого правопису видавець обґрунтував постановою Русскої ради (ініційована А. Мончаловським), спрямованою на популяризацію “Науки” серед селянства, яке, перебуваючи під впливом українофільської агітації, негативно сприймало термін “русскій” із двома “с”. Такий правописний підхід, стверджували русофіли, і забезпечив популярність цього видання: “Науку” передплачувало багато читалень “Просвіти” (кількість передплатників протягом 1906–1908 рр. становила 1 200, 1 400 і 1 600 осіб відповідно)⁴³.

Молодше покоління прагнуло покращити діяльність русофільських товариств (Ставропігійного інституту, Народного дому, Товариства ім. М. Качковського й ін.) і посісти в них провідні позиції⁴⁴, тому критикувало їхню роботу й чинило чимало відкритих спроб змінити ситуацію⁴⁵.

Прихильники “Новой жизни” критикували видавничу діяльність Ставропігії. Незважаючи на те, що “Ставропігійській Інститутъ ворочаєть огромными капиталами, имьеть собственную типографію, собственное издательство, собственный книжный складъ”, в їхній книгарні була лише релігійна література: “Позоръ просто для Ставропігійскаго Інститута, стоящаго на точке зрѣнія служѣнія русской культурной ідеи – ничего, никакихъ книгъ, никакихъ журналовъ, изданій не выпісывать!”⁴⁶.

Не заперечуючи значення релігійних видань, молоді русофіли вказували на відсутність перекладів творів таких відомих російських письменників як Чернишевський, Добролюбов, Щедрін, Герцен та ін.⁴⁷. І. Свінцицький закидав Товариству ім. Качковського неналежний рівень видавничої справи й невідповідність потребам часу. Як приклад він наводив те, що не друкували інформації про страйки (наявність таких публікацій вберегла б не одного від незнання закону)⁴⁸.

Діяльність Народного дому піддавали критиці за нечисленність у ньому представників селянства та постійне зволікання із заснуванням приватної “рускої” гімназії, про що йшлося на засіданні 28 травня 1908 р.⁴⁹. Недоцільним, з погляду молодих русофілів, було спорудження будівлі Народного дому, а також Преображенської церкви (оскільки існує багато старих храмів)⁵⁰. Конфлікти між молодшою і старшою генераціями відбулися на загальному засіданні Товариства ім. М. Качковського 3(16) вересня 1902 р. Голова товариства Б. Дідицький звернувся із пропозицією замінити його на цій посаді (у зв’язку зі станом здоров’я та віком) кимось молодшим. Однак зібрання так і не задовольнило прохання свого багаторічного лідера. Спершу Д. Вергун запропонував обрати Б. Дідицького почесним головою товариства, а очільником – когось молодшого, хто міг би посилити народно-просвітницьку роботу цієї

⁴³ Изъ записок И. И. Процька // Прикарпатская Русь. – 1911. – № 436. – 12(25) марта.

⁴⁴ Родные, опомнитесь! // Галичанинъ. – 1909. – № 7. – 10(23) января.

⁴⁵ По поводу раскола русско-народной партии // Галичанинъ. – № 251. – 8(21) ноября.

⁴⁶ Новая жизнь. – 1908. – № 1.

⁴⁷ Там само.

⁴⁸ С-ій И. Годичное собрание членовъ народнопросвѣтительного Общества им. Мих. Качковскаго / И. С-ій // Живая мысль. – 1902. – Н-рь 1. – С. 18–20.

⁴⁹ Новая жизнь. – 1908. – № 1.

⁵⁰ Там само.

інституції й давати більш рішучу відсіч “ворогам русскої справи” в Червоній Русі. Всі, здавалося, погодилися з такою ініціативою, та коли, обговорюючи звіт, Д. Вергун, І. Свінціцький, Л. Алексевич висловилися за те, щоб діяльність товариства була більш “живою і доцільнішою”, о. І. Решетило, І. Полянський сприйняли це як недовіру й докір усім старшим членам та цілковиту неповагу до них. Виступи о. І. Решетила та І. Полянського склалися із двох частин: звинувачення “молодих” і мотивації перебування при владі “старих”. У цьому промовці доходили до курйозів на зразок: “...покійна королева Вікторія, папа Лев – теж старики, але ніхто не думав і не думає їх зміщати”, “як довго живем – нам Русі стане”, “молоді м’якші, їх не потрібно у виділі”. Врешті совіт залишився в попередньому складі⁵¹.

Молодше покоління русофілів намагалось надати діяльності РНП виразно соціального спрямування, привернувши увагу її лідерів (старшого покоління) до вирішення проблем селянства, що становило більшість населення галицьких українців. Вони, як і їхні старші колеги, залишались вірними ідеї “русского” народу, однак звертали свої погляди не на царську Росію, а на її продемократичні сили.

Боротьба “молодих” за впливи у РНП і представницьких органах. Найактивнішими діячами серед молодого покоління русофілів були М. Глушкевич (суддя), В. Дудикевич та І. Процик (публіцист і літератор). Опоненти називали їх “почтеннішійшей тройцею”⁵². Ще перед конфліктом 1908 р., у результаті якого виникли дві русофільські партії (старо- й новокурсники), молодші представники русофільства боролися за домінування у РНП, а саме в її керівних органах – Русській раді та Народному совіті. Молодше покоління намагалось вплинути на парламентські й сеймові вибори, підтримуючи своїх кандидатів. Перед виборами в австрійський парламент 1907 р. русофільська молодь критикувала старших за пасивність, зокрема за те, що ті недостатньо активно висували “русских” депутатів. З огляду на це І. Процик виділив гроші з фонду “Науки” політичній організації Русска рада (2 тис. корон)⁵³. Тому, власне, журнал і перестав виходити (його заборонила влада).

Суперечки велися між русофілами-депутатами в парламенті та сеймі. “Молоді” вкотре критикували старших за слабке відстоювання “русскої ідеї”, угодовство з урядом, невміння й небажання займати чітку позицію: вони (старокурсники) виступали то проти поляків, то проти українофілів, то проти тих і тих. Серед сеймових послів “молоді” виділяли Д. Маркова за його безкомпромісність й те, що він не йшов на жодні угоди ні зі старокурсниками, ні з поляками. Натомість старокурсники на засіданні Народного дому, намагаючись зберігати лояльність до уряду, докоряли Д. Маркову за його заяви в райхсраті про належність до “русского” народу⁵⁴, що могло би призвести до небажаного загострення відносин із владою.

Уже перед виборами до Галицького сейму в 1908 р. “молоді” русофіли оцінювали свої позиції в Русській раді як домінантні, бо їх було більше – І. Гриневецький, Кузик, Бучма, Старицький. Їм протистояли: голова І. Добрянський, секретар К. Пелех та І. Давидович.

⁵¹ С-ій І. Годичное собрание... – С. 18–20.

⁵² Галичанинъ. – 1910. – № 113. – 21 мая (3 июня).

⁵³ Изъ записок И. И. Процька // Прикарпатская Русь. – 1911. – № 436. – 12(25) марта.

⁵⁴ Новая жизнь. – 1908. – № 1.

Під час виборів до Галицького сейму 1908 р. намісник Галичини Анджей Потоцький, який виступав проти задоволення національних вимог українського населення в Галичині й підтримував русофільську течію у громадсько-політичному житті краю, намагався шляхом виборчих порушень та політичного терору не допустити обрання до крайового парламенту представників українофільських партій національно-демократичного спрямування. Новокурсники осуджували “старих” за те, що ті потрапили в сейм завдяки тісному союзу з намісником А. Потоцьким і Польською радою народовою. Угода з поляками порушувала основний принцип русофільства – антипольськість. Новокурсники зазначали, що лише після виборів дізналися про домовленість між старокурсниками й поляками, зокрема те, що при голосуванні між польським та українським депутатом було прийнято рішення утримуватися, натомість “старі” видали таємний циркуляр до провінцій, щоб голосувати за поляків⁵⁵. Союз із поляками, на думку новокурсника К. Черльончакевича, і призвів до втрати політичної сили РНП. Д. Марков назвав “русско-народних” послів у парламенті “лакеями польського кола”. Його підтримував З. Мохнацький. І. Хлопецький звинувачував депутата М. Глібовицького, який їздив до Петербурга, в “польскомъ, а не в славянскомъ интересъ”⁵⁶.

Кульмінаційним моментом протистояння між двома групами, а відтак і приводом до розколу русофільського руху, стали виступи на сеймовому засіданні 11(24) жовтня 1908 р. М. Короля (старокурсника) та В. Дудикевича (новокурсника).

Як консерватор, М. Король побоювався поширення соціалістичних ідей. Ще в 1906 р. він запропонував, щоправда безуспішно, голові Народного совіта І. Добрянському реорганізувати програму РНП, переорієнтувавши її суто на малоруські позиції, а друковану продукцію видавати малоруською мовою. Це, на думку М. Короля, дозволило би створити сильну консервативну партію, впливи якої розповсюджувалися б і на Україну (у складі Росії) і котра могла би протиставитися партії “українців”, які все більше тяжіли до соціалістичного табору. Зміцнення українофільських позицій, наголошував автор пропозиції, не було в інтересах РНП, як і всього народу, оскільки з часом це призвело б до відчуження віри та поширення ідей інтернаціоналізму⁵⁷.

На сеймовому засіданні 11(24) жовтня 1908 р. М. Король виголосив промову, в якій, зокрема, констатував: “Я узнаю единство русского народа, однак единство лиш культурне, що, однак, не выключаетъ совсемъ того, що я чувствую себе малороссомъ, що чувствую себе русиномъ. Я николи не бувъ и не буду великороссомъ, чи – якъ то звычайно называютъ – россияниномъ чи москалемъ.

Мы малороссы, мы русины, якъ не хотимъ называть себе украинцами, бо то назва не наша, она намъ чужа, такъ съ другой стороны не хотимъ вырѣкаться того, що мы малороссы, хотимъ задержати свѣй языкъ народный русскій, прекрасну нашу бесѣду, котра каждому русину мусить бути дорогою. Мы не противники и великорусского языка, мы не противни тому и будемъ стремѣти до того, чтобы того велико-

⁵⁵ Изъ записок И. И. Процька...

⁵⁶ Українофільські органи обь еволюци въ русско-народной партіи // Галичанинъ. – 1909. – № 20. – 25 января (7 февраля).

⁵⁷ Галицко-Русская Рада. – Львовъ, б/р. – С. 39, 43, 45.

русского языка учено у насъ въ середнихъ школахъ jako предмета надъобовязкового, чтобы отворено на львѣвскѣмъ университетѣ катедру того языка и его литературы...”⁵⁸.

Далі промовець зазначив, що почуває себе малоросом, і виступив за відкриття середніх шкіл з українською мовою викладання. Питання ж, яке особливо обурило новокуреників, – про те, чи малороси окремий народ, – М. Король віддавав на суд історії⁵⁹. Він переконував у недоцільності партійної боротьби серед галичан, “бо всі ми діти одної матері, тож немислима річ, щоби з дітей одної матері, котрі кормились одним і тим самим хлібом, повстали два окремі народи. Нас всіх тут віслав (делегував) той самий галицко-русскій народ, ми всі заступаєм один і той самий народ”. Причиною поділу на два ворожі табори цей діяч вважав позицію польської більшості, яка при переході під владу Австрії взяла за гасло відоме “поділяй і владарюй”. М. Король засудив політику поляків, які змушували греко-католиків переходити на латинський обряд, засуджував й агітацію за православ’я⁶⁰. Складність та неоднозначність таких переконань коментувала “Прикарпатская Русь”: за своїми поглядами М. Король – “сепаратист” (українофіл), але занадто гордий і самолюбний, щоб перейти в українофільський табір; не може погодитися він і з назвою “українець”, іменуючи себе русином та не приймаючи фонетичного правопису⁶¹.

Виступаючи на цьому ж засіданні, В. Дудикевич ствердив, що галичани – складова малоросів, водночас заперечивши можливість існування малоросів (а також великоросів і білорусів) як окремого народу: “Смѣшно, дѣйствительно чрезвычайно смѣшно, обвинять насъ въ томъ, что мы называемъ или чувствуемъ себя россиянами или великороссами. Это могутъ говорить или злые люди или люди, которые сами не знаютъ, что говорятъ, и понятія не имѣють объ этнографической структурѣ славянства. Въ томъ не можетъ быть ни малѣйшаго сомнѣнія, что мы малороссы, и тѣмъ самымъ великороссами быть не можемъ, уже потому, что мы ими не родились. Если же кто говоритъ о великорусскомъ народѣ, то я на это скажу, что великорусскаго народа въ мірѣ нѣтъ, великорусскаго народа не было, нѣтъ и, дастъ Богъ, не будетъ, такъ какъ есть лишь одинъ русскій народъ и въ немъ есть племена: великорусское, малорусское и бѣлорусское”⁶².

Подібна думка В. Дудикевича і про російську мову. Він, поправляючи міркування М. Короля, зазначив: “Такого языка не было, нѣтъ и не будетъ, а есть лишь одинъ русскій языкъ, языкъ, созданный не, какъ ошибочно сказали д-ръ Король, великороссами, а языкъ, созданный гениемъ всего русскаго народа, въ продолженіи тысячелѣтней его исторической и культурной жизни, усилиями всѣхъ русскихъ, племенъ и главнымъ образомъ малороссами, образовавшійся въ русской церкви, образованный кievской академіей и южнорусскими учеными XVIII-го столѣтія, доведенный до своего нынѣшняго совершенства гениями слова всей русской земли при самомъ дѣятельномъ участіи лучшихъ писателей южной Руси – малороссами...”

⁵⁸ Рѣчь д-ра М. П. Короля // Галичанинъ. – 1908. – Ч. 236. – 17(30) октября.

⁵⁹ Там само.

⁶⁰ Там само.

⁶¹ Къ вопросу учреждения новой партіи // Прикарпатская Русь. – 1910. – № 116.

⁶² Рѣчь д-ра В. О. Дудыкевича // Галичанинъ. – 1908. – Ч. 239. – 21 октября (3 ноября).

Но мы любимъ и каждое наше малорусское слово, дорожимъ малорусскою пѣсней, заслушиваемся каждымъ звукомъ который создалъ нашъ народъ, такъ какъ все это русское, такъ какъ все это наше!”⁶³.

Прагнучи залагодити внутріпартійні суперечки й усвідомлюючи, що це спричинить гостру критику політичних опонентів – поляків та українофілів, Народний совіт 2 листопада 1908 р. заявив, що промови М. Короля й В. Дудикевича доповнюють одна одну і відповідають програмі РНП⁶⁴.

Старокурсники намагалися навіть “згладити” й оправдати виступ В. Дудикевича російською мовою, маючи на меті обмежити конфлікт внутріпартійним середовищем. Вони пояснювали, що хоча промова справді була проголошена з уживанням суто “російських оборотів”, “однако весь образ ея произношенія, ударенія и грамматическіи формы били малорусскіи”⁶⁵. Русофіли на сторінках “Галичанина” писали, що В. Дудикевич виступав на “чистом литературном русском языке”, вказавши, що російської мови, як і австрійської, не існує⁶⁶.

Намагання керівництва партії уникнути конфлікту не дали результату – він таки розгорівся, вилившись у серію судових позовів між старо- і новокурсниками (це були здебільшого звинувачення за образу честі⁶⁷). Протистояння тривало. На засіданні Народного совіта в січні 1909 р. новокурсники на чолі з В. Дудикевичем виступили проти представників парламентського клубу, не погодившись обрати головою зборів очільника цього клубу о. В. Давидяка. Кандидатуру В. Дудикевича не підтримали священики (через його випадки проти віри та духовенства), а також сеймові й парламентські послы, та оскільки на їхній протест не зважали, В. Давидяк і А. Колпачкевич разом зі своїми товаришами покинули засідання. В. Дудикевич хотів їх повернути, однак безуспішно. Вони не брали участі в з’їзді мужів довір’я.

На з’їзді 2 і 3 лютого 1909 р. у Русску раду і Народний совіт вибрали новокурсників, а “рутени”, як писала “Прикарпатская Русь”, “втекли позорно”⁶⁸. Офіційний розкол русофілства відбувся на з’їзді мужів довір’я 19 жовтня (1 листопада) 1909 р. Сеймовим депутатам-старокурсникам М. Королю, В. Давидяку, М. Глібовицькому, І. Ганчаковському, Б. Криницькому, І. Трачеві, О. Крисоватому було висловлено недовіру і їх виключили з РНП за “отступничество отъ русской идеи”⁶⁹. Натомість Д. Марков, В. Дудикевич та А. Колпачкевич здобули підтримку. Відтак проводом у РНП заволоділи очолювані В. Дудикевичем новокурсники, які, змінивши назву партії на Русская народная організація, змусили старокурсників заснувати власну партію. Серед новокурсників існувало дві течії: прогресисти, які гуртувалися навколо видань “Живая мысль” і “Новая жизнь”, та радикали, яких очолював В. Дудикевич.

⁶³ Там само.

⁶⁴ Полное единокудшіе // Галичанинъ. – 1908. – Ч. 240. – 22 октября (4 ноября).

⁶⁵ Загадочное украинское заявленіе // Галичанинъ. – 1908. – Ч. 219. – 27 сентября (10 ноября).

⁶⁶ Заявленіе // Галичанинъ. – 1908. – Ч. 220. – 28 сентября (11 ноября).

⁶⁷ Д-рь Мих. Король противъ Ив. Процька // Галичанинъ. – 1909. – № 123. – 4(7) іюня; Създъ мужей довѣрія въ Бродахъ // Новая жизнь. – 1908. – № 3 и 4. – Ноябрь и Декабрь.

⁶⁸ Изъ записок И. И. Процька // Прикарпатская Русь. – 1911. – № 436. – 12(25) марта.

⁶⁹ По важнымъ національнымъ вопросамъ // Галичанинъ. – 1909. – № 262. – 21 ноября (4 декабря).

Орієнтації на різні сили російського суспільства: новокурсників-радикалів – на царську Росію⁷⁰, а новокурсників прогресистів⁷¹ – на демократичну, не завадили їм діяти узгоджено й утворити одну партію. Основні засади їхньої діяльності, як вірність ідеї “русского народу” та вирішення проблеми селянства, збігалися.

Після розколу, в 1909 р. новокурсники почали видавати газету для “простого” народу “Голос народа”, яка виходила місцевими “наречіями і говорами”⁷², (бо, на їхню думку, розвиток місцевого культурного життя становив етнографічну окремішність, зумовлену особливою психологією малоруської душі, що водночас була її різновидом як цілого⁷³), а для інтелігенції – “Прикарпатскую Русь”⁷⁴. І. Процик за підтримки І. Гринивецького видавав газету “Русь”⁷⁵. Новокурсники критикували старше покоління (старокурсників)⁷⁶ за рутенство, під яким розуміли надмірну послужливість перед політичною владою, аристократизм, що вів до ігнорування соціальних проблем, консерватизм, певну авторитарність у керівництві партійними й культурно-просвітніми товариствами (Ставропігійним інститутом, Народним домом, Товариством ім. М. Качковського, Галицько-руською матицею та ін.), безкритичність щодо її керманців, відсутність будь-яких керівних політичних принципів, а звідси й непослідовність і нерозбірливість у способах та засобах⁷⁷.

Старокурсники зволікали із заснуванням своєї партії, сподіваючись, що їм вдасться примиритися з “молодими”. Вони навіть частково визнавали правомірність їхньої критики і старалися, щоб конфлікт не виходив за партійні межі, не набував широкого розголосу. Покликаючись на давні практики Ставропігійного братства щодо врегулювання внутрішніх суперечок, старокурсник Микола Антоневич пригадав звичай братчиків не виносити проблеми товариства на обговорення суспільного загалу. За розголошення таємниці виключали з братства або навіть відлучали від Православної Церкви⁷⁸. Ставропігія в період протистояння старокурсників із новокурсниками виступала для перших символом збереження традицій русофільства. З’їзд мужів довір’я, на якому було ухвалено рішення про уконституювання нової партії, проходив у приміщенні Ставропігії, що для старокурсників було символічним, адже “кожного разу, коли наша родная Русь переживала важкі часи, під гостинним кровом Ставропігії збирались кращі сини народу, щоб порадитись над мірами захисту рідної народної і церковної правди”⁷⁹.

⁷⁰ Страусовая политика и подводня скалы // Новая жизнь. – 1908. – № 3 и 4. – Ноябрь и Декабрь.

⁷¹ Галицкая “русско-народная” среда // Новая жизнь. – 1913. – № 1. – Январь. У міжвоєнний період 1923 р. ця група утворила радянське партію “Народна Воля”.

⁷² Галицкая “русско-народная” среда...

⁷³ Там само.

⁷⁴ Прикарпатская Русь. – 1909. – № 4. – 19 сентября (2 октября); Голось народа. – 1909. – Ч. 1. – 18(1 жовтня).

⁷⁵ Изъ записок И. И. Процька // Прикарпатская Русь. – № 436. – 12(25) марта.

⁷⁶ Къ друзьямъ и врагамъ русско-народной партіи // Галичанинь. – 1909. – № 6. – 9(22) января.

⁷⁷ Отъ редакціи // Новая жизнь. – 1908. – № 1.

⁷⁸ Прикарпатская Русь. – 1909. – № 32. – 22 октября (4 ноября).

⁷⁹ “Галицко-Русская Рада” // Галичанинь. – 1911. – № 50. – 13(26) марта.

З'їзд мужів довір'я Русско-народной партії (старокурсники вживали тоді ще цю стару назву, хоч її уже перебрали собі новокурсники) відбувся 2 лютого 1910 р. На зібранні обговорювали питання про те, чи потрібно створювати нову партію. Зокрема о. В. Давидяк був проти заснування такої політичної структури, а В. Курилович пропонував навіть сформувати групу для переговорів із новокурсниками, до якої ввійшли б І. Драгомерецький, І. Лепкий і І. Решетило⁸⁰. С. Яворський підтримував ініціативу створення нової політичної організації, бо передбачав, що ці переговори не увінчаються успіхом. Врешті до цієї думки схилилася більшість, і з'їзд у Ставропігіїні 2 лютого 1910 р. прийняв рішення про потребу заснування партії⁸¹. Наголошувалося на вірності ідеї єдності “русского народу” та відмінності від “молодих реформаторів” у тактиці політичної боротьби, яка, на їхнє переконання, має ґрунтуватися на засадах християнської моралі⁸².

3 листопада 1910 р. старокурсники обрали провізоричний комітет засновників своєї партії (Й. Ганчаковський, І. Глібовицький, о. І. Давидович, о. В. Давидяк, І. Добрянський, М. Король, Ю. Павенцький, Р. Яминський; голова – І. Костецький). І. Глібовицький підготував відозву до жителів Галицької Русі, надруковану ще 1 листопада 1910 р. на “общерусском” і “малорусском языках”. Вибір “малоруського” пояснювали тим, що “сепаратисти” (так русофіли називали українофілів) розпускають чутки про нехтування старокурсниками “галицко-русского языка”⁸³. Декларувалася вірність Габсбурзькій династії та трону, вказувалися головні принципи програми: націоналізм (як поняття й ідеал збереження народності в межах Австро-Угорщини⁸⁴) та демократизм. За малоросами залишалася право привносити у скарбницю “общерусской” культури всі особливості малоруської. Засуджувалися всілякі “штучні національно-культурні сепаратизми, до зрадницького мазепинства включно”⁸⁵. “Прикарпатская Русь”, намагаючись довести, що населення не підтримувало старокурсників, писала, що на зібранні у Ставропігії ті використали репресивний метод залякування присутніх, наголосивши на небезпеці переслідування новокурсників із боку влади⁸⁶.

Політичне товариство старокурсників Галицко-русская рада було уконституйоване 14 березня 1911 р. у залі Народного дому. У програмі діяльності цієї політичної структури сказано, що, опираючись на результати науки та тисячолітньої історії, члени партії сповідують культурно-національну єдність Русі, а також “необхідність єднання всіх її синів”. Вони визнавали себе малоросами, вказували на потребу провадити освіту в Галичині народною мовою, ставили за мету політичний, культурно-національний і економічний розвиток малоруського населення в Австрії, досягнути який планувалося через відстоювання демократичних свобод, прав вільного національно-культурного визначення, повної свободи вживання літературної

⁸⁰ Предварительный съезд мужей доверія русской народной партії // Галичанинъ. – 1910. – № 19. – 24 января (6 февраля).

⁸¹ Там само. – № 27. – 4(18) февраля.

⁸² Там само. – № 18. – 23 января (5 февраля).

⁸³ “Галицко-Русская Рада” // Галичанинъ. – 1911. – № 24. – 30 января (12 февраля).

⁸⁴ Там само. – № 50. – 13(26) марта.

⁸⁵ Там само.

⁸⁶ Къ вопросу учреждения новой партії // Прикарпатская Русь. – 1910. – № 114.

мови та “галицько-руських” діалектів у публічному житті⁸⁷. Головою Галицько-руської ради було обрано І. Костецького, заступником – І. Добрянського, І. Давидовича – касиром, М. Лисого – секретарем⁸⁸.

Імовірно, вагому роль у створенні програми відіграв М. Король, тому й чітко зазначено про належність галичан до малоросів (саме в такій термінології). Але згодом у пресі старокурсників, зокрема в “Галичанині”, для означення галицьких українців вживалися етноніми: “руській народ”⁸⁹, йшлося про захист “руської ідеї”, “єдинства всѣхъ рускихъ племень”⁹⁰ тощо.

Новокурсники критикували нову програму старокурсників за декларативний та угодовський тон. Згідно з їхнім визначенням, заява Галицько-руської ради про селянство як основний предмет її старань, не підкріплена пропозиціями покращення його долі, була лише популізмом. Що ж до ідеологічного угодовства, то Галицько-русская рада, проголошуючи себе правонаступницею Головної руської ради, підтримувала ідею відрубності малоруського народу від “російського”, а називаючись спадкоємницею Русської ради, тим самим визнавала принцип єдності “руського народу”. Це, на думку новокурсників, створювало підґрунтя для двоякого трактування цієї програми⁹¹.

Оцінка обома групами проблеми розколу. Старокурсники від початку прагнули залагодити конфлікт, переконуючи, що між обома групами існують тільки тактичні розбіжності⁹² (різні способи організації політичної акції, наявність “личныхъ антагонизмовъ” тощо⁹³). В. Давидяк на засіданні у Ставропігії навіть зазначав, що між обома течіями немає ідеологічних протиріч та відрізняються старокурсники від молодих реформаторів лише тактичними прийомами у веденні політичної акції⁹⁴.

Старокурсники навіть вважали, що розкол зможе стати позитивним для обох груп. Більш поміркована фракція – старокурсники – може розраховувати на сприяння від уряду та поляків, одержувати допомогу від державної адміністрації, висувати поміркованих кандидатів у депутати, натомість радикальна пропаганда “руську” ідею. Новокурсники називали цей аргумент безглуздим, стверджуючи, що роз’єднання сил, які повинні йти разом, ослаблює будь-який організм, зокрема політичний⁹⁵. Згодом, коли старокурсники вже сприйняли розкол як факт, у ньому вони звинуватили радикально налаштованих українофілів. На їхню думку, українофіли, увійшовши в довіру хоч й ідейної, але недосвідченої “руської” молоді, нав’язали їм радикалізм. Під їхнім впливом молодь узяла за своє гасло “Съ трескотомъ ломать родной домъ” і почала на шпальтах “Новой жизни” і “Руси”, а також у різних прокламаціях провадити революційну агітацію проти “наших старійших інституцій, насліддя дідів і батьків”, проти окремих особистостей, “котрі не побажали преклонити голову перед революційними

⁸⁷ Общее собрание “Галицько-Русской Рады” // Галичанинъ. – 1910. – № 63. – 18(31) марта.

⁸⁸ Там само. – № 64. – 19 марта (1 апрѣля).

⁸⁹ Галичанинъ. – 1911. – № 288. – 29 декабря (11 января 1912).

⁹⁰ Галичанинъ. – 1911. – № 290. – 31 декабря (13 января 1912).

⁹¹ Галицько-Русская Рада. Типографія “Удѣловая”... – С. 9.

⁹² Новое ли теченіе? // Галичанинъ. – 1909. – № 17. – 22 января (4 февраля).

⁹³ Заявленіе на “заявленіе” // Там само. – № 18. – 23 января (5 февраля).

⁹⁴ Къ вопросу учрежденія новой партіи // Прикарпатская Русь. – 1910. – № 115.

⁹⁵ Там само. – № 113.

перебіжчиками з мазепинського (українофільського) табору і їх союзниками в нашому середовищі, проти осіб, які не побажали здати старого, але чесного і чистого знамені”⁹⁶.

Спершу заперечуючи конфлікт особистостей як причину розколу, новокурсники врешті самі це визнали. “Прикарпатская Русь” подала загальну характеристику кількох категорій членів новоутвореної партії старокурсників: 1) сепаратисти (тобто ті, хто потім таки перейшов на українофільські позиції, як-от М. Король); 2) “безкольорні”, для яких важлива лише кар’єра; 3) старорутени (позбавлені повного усвідомлення належності до “русского” народу, люблять “руску” мову тому, що та нагадує їм староцерковну, розмовляють мішаниною, часто польською, в політичному плані – москвофіли, оскільки Росія їх приваблює своєю могутністю, ненавидять українофілів за їхній радикалізм і “мужицьку” мову); 4) свідомі “руські”. На думку авторів, остання категорія – найгірша. Її представники керуються лише особистими амбіціями (“егоїсти до тої міри, що заради власного тщеслав’я готові вбити всю народну справу”). Вони мають вагомий вплив у партії, посідаючи в ній провідні позиції, і саме вони стали ініціаторами заснування нової політичної організації русофілів. Так, новокурсники, які спочатку говорили про серйозні розбіжності, все ж визнали, що однією з причин утворення нової партії були амбіції молодих людей РНП. До п’ятої категорії “Прикарпатская Русь” відносила людей, які довіряли всьому, що їм кажуть, звикли до старого партійного курсу, але при цьому чесні й справжні патріоти. Їх небагато, і скоро вони відійдуть від цієї партії⁹⁷.

Ідейних розходжень між обома групами справді не існувало, а намагання новокурсників звинуватити старокурсників у рутенізмі не передбачало відкинення русофільської ідеї. Оскільки обидві течії залишалися вірними ідеї національної й культурної єдності “русского народу”, їхні завдання збігалися. Йшлося про відновлення етимологічного правопису, надання прав “русскому языку”, можливість вступу молоді РНП до греко-католицьких семінарій тощо. Відмінність полягала у відстоюванні новокурсниками радикальніших методів партійної діяльності, певної демократизації партії, більшої орієнтації на проблеми селянства. Однак ці намагання новокурсників виявилися безуспішними. Як слушно зауважив один з її лідерів К. Вальницький, це було зумовлено насамперед тим, що новокурсники “залишались тісно зв’язаними з цілістю галицького, москвофільського руху”⁹⁸. Цю ж думку поділяв І. Франко⁹⁹, який розглядав безрезультатність їхньої діяльності як наслідок орієнтації на Росію та невизнання окремішності українського народу¹⁰⁰.

Суперечить дійсності поширена в українській історіографії теза про проукраїнську налаштованість старокурсників (це було притаманно радше одиницям, які згодом відійшли від русофільства, ставши українофілами, як, наприклад, М. Король і В. Курілович). Так, 22 травня 1910 р.¹⁰¹ Президія Крайової шкільної ради розкритикувала

⁹⁶ “Галицко-Русская Рада” // Галичанинъ. – 1911. – № 50. – 13(26) марта.

⁹⁷ Къ вопросу учреждения новой партии // Прикарпатская Русь. – 1910. – № 116.

⁹⁸ Вальницький К. До історії право-й-ліво сільробівських ухилів / К. Вальницький. – Львів: В-во газети “Сель-Роб”, 1928. – С. 8.

⁹⁹ Франко І. “Ідеї” та “ідеали” галицької москвофільської молодіжи / І. Франко. – Львів, 1905. – С. 13.

¹⁰⁰ Там само. – С. 14.

¹⁰¹ Уська У. Політика офіційного Відня та Галицького намісництва щодо русофільського руху у 1908–1914 рр. / У. Уська // Історичні та культурологічні студії. – Львів, 2004. – Вип. 4. – С. 169.

роботу в бурсах Народного дому і Ставропігії, які перебували в руках старокурсників, за намагання викликати відразу до малоруської мови, прививаючи, натомість, почуття “русскої” національності¹⁰². Ці обвинувачення старокурсне правління Народного дому відкидало, аргументуючи, що малоруську мову учні мають змогу вивчати в гімназіях, які відвідують, а навчання “русскої” відповідає культурним завданням русофільства¹⁰³. Заборону львівського обласного суду приймати заяви, написані “русским языком”, старокурсники назвали нахабним прикладом знущання австрійсько-польської адміністрації над “родной речью русского народа”¹⁰⁴. Вони виступали проти рішення з’їзду Товариства греко-католицьких катехитів від 1 листопада 1910 р. вчити дітей молитов українською, мотивуючи це тим, що інші народи також не моляться народною мовою¹⁰⁵.

Із розколом русофільства продовжилася боротьба за вплив у русофільських інституціях. Одним із прикладів був конфлікт обох груп русофілів у Народному домі. Однак фактів виключення із членства в Інституті новокурсників не було, що свідчило про можливість співіснування в одній установі двох конкурентних сил, що більше нагадувало внутріпартійні суперечки, ніж ідеологічне протистояння. Причини конфлікту не “виступили в чистій формі ідейної боротьби, тільки переплили ся тісно з причинами особистого характеру...”¹⁰⁶.

І. Костецький зумів протистояти новокурсникам, які 17 лютого 1909 р. зробили спробу на засіданні Народного совіта РНП змінити порядок формування цього виконавчого органу, зокрема ввести до його складу голів Народного дому, Товариства ім. М. Качковського та Ставропігійного інституту¹⁰⁷. Однак представники старокурсного правління Народного дому, очолюваного о. І. Костецьким, відмежувалися від цих ухвал під приводом того, що співучасть у політичній організації суперечить статутним завданням товариства. І. Костецький розумів, що порушення статутних повноважень може призвести до закриття інституту австрійською владою та відмови в наданні державних субсидій. Невдачею закінчилася також спроба новокурсників на чолі з В. Куриловичем усунути І. Костецького й доручити керівництво Народним домом Р. Ямінському (грудень 1911 р.)¹⁰⁸. Незабаром новокурсники звинуватили правління цього товариства в необ’єктивному підході до надання стипендій зі своїх фондів¹⁰⁹.

Старокурсники, побоюючись, що влада закриє русофільські товариства¹¹⁰, 1913 р. делегували до Відня депутацію (І. Костецький, В. Давидяк, Т. Заяць, Л. Павенцький,

¹⁰² Положення наших бурсь // Галичанинъ. – 1910. – 11(24) септября.

¹⁰³ Лозинський М. Українство і москвофільство серед українсько-руського народу / М. Лозинський. – Львів, 1909. – С. 83.

¹⁰⁴ Галичанинъ. – 1910. – № 174. – 5(18) августа.

¹⁰⁵ Протестъ противъ украинизаціи молитвъ // Галичанинъ. – 1910. – № 280. – 15(28) декабря.

¹⁰⁶ Лозинський М. Українство і москвофільство... – С. 83.

¹⁰⁷ Прикарпатская Русь. – 1914. – № 1630. – 29 апреля.

¹⁰⁸ Мысли по поводу собрания членовъ “Народного дома” во Львовѣ // Галичанинъ. – 1911. – Ч. 288. – 29 декабря (11 января 1912).

¹⁰⁹ Стипендіати Института “Народный домъ” 10(23) декабря // Галичанинъ. – 1909. – 9(22) декабря.

¹¹⁰ Орлевич І. Співпраця русофільських товариств з російською владою під час Першої світової війни: релігійно-культурний аспект / І. Орлевич // Історія релігій в Україні. – Львів, 2009. – С. 509.

М. Герасимович) із вірнопідданськими заявами¹¹¹. Відтак виник ще один конфлікт із новокурсниками. Останні вкотре критикували старокурсників за угодовство.

Особливо виразно протистояння між новокурсниками та старокурсниками виявилось під час судового процесу 1914 р. проти С. Бендасюка і товаришів, обвинувачених у “державній зраді”. С. Бендасюк у 1907–1912 рр. був помічником бібліотекаря в Народному домі, а з осені 1909 р. ще й керував бурсами¹¹². І. Костецький як голова Народного дому під час процесу наголошував на опосередкованій належності С. Бендасюка до товариства та непричетності Народного дому до його політичної діяльності.

Отже, протистояння між старо- та новокурсниками було прикладом відносин між різними генераціями. Як відомо, молодше покоління перебирає досвід старшого вже в інших умовах, у результаті чого спадковість поколінь передбачає як свій атрибут також інновацію¹¹³. “Молоді” русофіли підтримували чимало тих самих ідей, що і старші, були членами тих самих товариств, вели ту саму діяльність тощо. Як і старше покоління, вони зберегли вірність ідеї “русского” народу. Разом із тим новокурсники, значним чином під впливом соціалістичних ідей, що поширювались у Східній Галичині, намагалися активізувати діяльність русофільської партії, надати їй виразного соціального виміру (через звернення уваги на проблеми селянства та робітників). Метою таких завдань було відвоювати провідні позиції на політичній арені, більш рішуче і конкретніше заявляти про себе, виступаючи на захист “русской ідеї”. Новокурсники критикували старокурсників за консерватизм і надмірну авторитарність, що призводила до ігнорування будь-якої нової думки, безпринципність у взаєминах, надмірну послужливість перед владою, боязнь чітко заявити про свою позицію та недостатню активність у захисті “русской” ідеї, що впливала з цієї поведінки, а також – невизначену класовість партії. Натомість старше покоління, схильне за своєю природою до обережного сприймання всього нового, було нездатне зрозуміти і схвалити таку політичну активізацію, крім того, побоювалося потрапити в немилість до влади та піддати ризику свою діяльність.

Спроби реорганізувати русофільську партію молодшим поколінням з метою зміцнення впливів серед народних мас не дало очікуваного результату. Заперечення можливості існування українців (малоросів) як самостійного народу та вірність ідеї єдності “русского” народу робило їх партію непопулярною – вони не могли конкурувати з українофільськими партіями, які, на відміну від них, заявили про український народ як самостійний. Утворення двох русофільських партій ще більше послабило позиції русофільства в суспільно-політичному русі галицьких українців.

¹¹¹Первые шаги // Прикарпатская Русь. – 1914. – № 1520. – 6(19) января.

¹¹²Фондація “Народний Дім” у Львові в рр. 1849–1919 // Вістник неуконституованої фундації “Народного дома”. – Львів, 1918–1919. – Ч. 1. – С. 2–18; Додаток до Вісника неуконституованої фундації “Народного дома”. – С. 1–21.

¹¹³Яремчук О. Психологія поколінь...